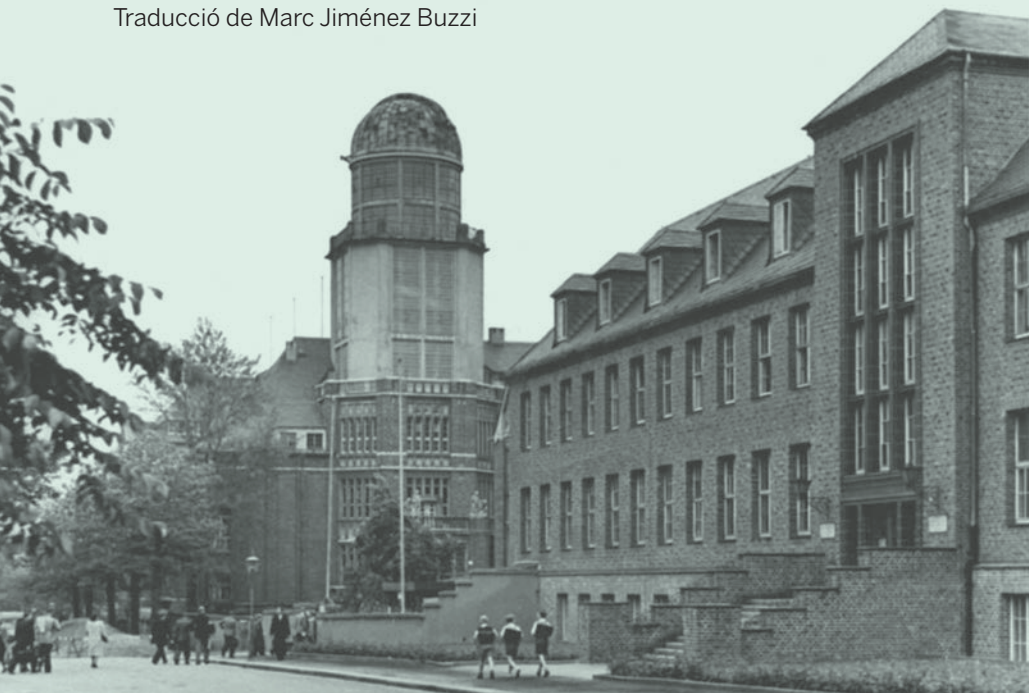

Cultura

El vell i el nou humanisme

Victor Klemperer

Traducció de Marc Jiménez Buzzi

UBe

Col·lecció
Figura

Taula

Victor Klemperer: literatura comparada i racionalitat comuna, <i>per Antoni Martí Monterde</i>	9
Bibliografia	41
Cultura. Consideracions després de l'enfonsament del nazisme	45
El vell i el nou humanisme	111
Apèndix documental	135
Kultur. Erwägungen nach dem Zusammenbruch des Nazismus	155

Victor Klemperer: literatura comparada i racionalitat comuna

UN FILÒLEG ESCRIU UN DIARI

Victor Klemperer va néixer l'any 1881 a Landsberg an der Warthe, a Prússia —actualment Gorzów Wielkopolski, a Polònia—, encara en temps de l'imperi alemany, i era fill d'un rabí: Wilhelm Klemperer. Encara és un infant quan la seva família s'instal·la a Berlín, on comença a estudiar francès a l'escola. Entre el 1902 i el 1905 estudia Filosofia, Filologia Romànica i Filologia Germànica a Munic, Ginebra, París i Berlín. L'any 1913 aconsegueix doctorar-se a Munic i el 1914 s'instal·la a París per aprofundir en la seva formació com a romanista i preparar la seva tesi d'habilitació —requisit acadèmic imprescindible per exercir la docència universitària a Alemanya— sota la direcció de Karl Vossler. Entre els anys 1915 i 1916 va fer de voluntari en el servei de premsa del Govern militar de Lituània, a Kaunas i Leipzig. El 1919, tot just acabada la guerra, aconsegueix una plaça de professor associat a la Universitat de Munic, però des del 1920, en diverses etapes, exerceix la docència i la recerca a la Technische Universität Dresden (Universitat Tècnica de Dresden). Finalment, mor a Dresden l'11 de febrer de 1960, sense abandonar les seves conviccions polítiques, poc abans de l'aixecament del mur de Berlín.

L'any 1995 van publicar-se els anys centrals dels diaris de Victor Klemperer —*Ich will Zeugnis ablegen bis zum letzten* ('Vull donar testimoniatge fins al final')—, després de dècades sense desxifrar. També la història del text pot considerar-se part del que narren: la impressió produïda pel relat de l'ascens del

nazisme i la manera com aquest anava impregnant la vida quotidiana van ser molt fortes. De fet, aquella publicació pòstuma (Klemperer va morir el 1960) havia començat el 1947, amb l'edició a Dresden de *Lingua Tertii Imperii*, més conegut com a *LTI. Notizbuch eines Philologen* ('LTI. La llengua del Tercer Reich'). Es tractava d'una densa reelaboració d'aquelles notes que, amb el subtítol «Apunts d'un filòleg», feia exactament el que deia: una crònica filològica, en una adaptació del terme *chroniqueur* del periodisme francès a unes noves circumstàncies en què la *flânerie* quotidiana de l'escriptor que capta les palpitations de la ciutat podia esdevenir perillosa.

Si el 1947 i el 1995 les seves pàgines transmetien aquesta força és perquè, com diu Peter Gay,¹ Klemperer és segurament el més gran autor de diaris en llengua alemanya, entre altres raons per una qüestió en què Vicent Raga va insistir fa temps en ressenyar *LTI*: són unes pàgines de «molt penosa lectura»,² és a dir, un llibre dur, de comprensió turmentadora. Només se'ns acudeix afegir-hi un altre adjectiu: imprescindible.

Què feia l'autor en aquelles pàgines? Fer de filòleg, exercir la noble tasca d'estimar el *logos*, però en unes condicions estranyes, sinistres, mortals. Com els poetes, el filòleg vol salvar els mots, assumir una responsabilitat en cada paraula sentida al carrer, llegida a la premsa, captada als discursos. Aquell filòleg en temps de penúria les seguia de prop, les observava minuciosament, volia tenir cura de les paraules detectant la corrupció a què havien estat sotmeses per part del nazisme. Anotava la seva destrucció, la seva reducció de mot a mort, en mans d'una ideologia perversa que els va anar canviant el sentit fins a convertir-los en un trauma, una trama, una xarxa al servei d'un setge implacable als jueus i al liberalisme.³

1 GAY, Peter: «Inside the Third Reich», *The New York Times*, 22 de novembre de 1998.

2 RAGA, Vicent: «Victor Klemperer», *L'Espill*, n. 17, 2004, p. 154.

3 VEGEU THALMANN, Rita: «Ni Allemand, ni Juif: être paria dans son propre pays», *Germanica*, n. 27, 2000: *Identités-existences-résistances: Réflexions autour des Journaux 1933-1945 de Victor Klemperer*, p. 11-22.

Cal tenir present que Klemperer, abans de convertir-se en un acadèmic, havia exercit el periodisme; per tant, a la seva condició de filòleg atent al llenguatge se sumava la capacitat d'observació i interpretació dels esdeveniments quotidians.

El 30 de gener de 1933 Hitler esdevenia canceller. El testimoniatge de Klemperer comença només uns dies abans; i, de fet, encara continua, perquè la seva lectura no acaba mai d'esgotar-se, com la d'autors com Jorge Semprún, Joaquim Amat-Piniella, Primo Levi, Imre Kertész i tants d'altres. Primer els lectors alemanys, i més tard la resta dels europeus, no podien sinó confirmar que no solament resultava difícil escriure després d'Auschwitz, també llegir es convertia en una experiència dolentosa. I això que els diaris de Klemperer es quedaven només en el lllindar: la persecució, la humiliació, el confinament d'una part fonamental de la cultura europea en un criminal estatut d'infrahumanitat. En aquelles pàgines de calligrafia encriptada es mostrava com aquella autodestrucció havia començat força abans del primer *wagon à vaches*, per utilitzar l'expressió del novel·lista Georges Hyvernaud, o de la primera tanca del Gueto.

Tot havia començat, en realitat, amb una perversió del llenguatge tan subtil com implacable, amb la constitució d'una retòrica invisiblement ferotge, capaç de demostrar fins a quin punt el llenguatge constitueix la realitat en tots els sentits. I que de l'ús que se'n faci, en esdevenir una nova realitat —un nou ordre del discurs—, dependrà la vida dels homes. Allò que Klemperer desentranyava en els seus diaris mostrava com el totalitarisme s'estructurava també com un llenguatge i transformava, minava cada dia l'estructura ètica d'Alemanya. Enmig de tot plegat, d'amagat, un filòleg prenía notes. Tot i ser fill d'un rabí, al cap d'uns anys va convertir-se del judaisme al protestantisme. Aquesta conversió resultava insignificant per a les lleis de puresa racial del nazisme, com el fet d'estar casat amb l'ària Eva Schemmer —la qual cosa si més no va impedir el seu enviament al camp de concentració, però no li va estalviar ser destinat a treballs forçats—. També el nazisme va decidir oblidar que havia combatut com a voluntari en la Primera Guerra Mundial; res no va impedir que

l'antisemitisme irrompés en la seva vida. En els darrers moments de la guerra, els Klemperer van aconseguir evitar la deportació a què estaven destinats perquè en el bombardeig de Dresden de març del 1945 les autoritats alemanyes els van perdre la pista, tal com relaten en els seus *Diaris* de manera explícita, en una anotació que porta com a títol «La destrucció de Dresden el 13 i el 14 (dimarts i dimecres) de febrer del 1945»;⁴ pàgines més tard, poc abans d'emprendre la fugida definitiva, el filòleg narra amb dolor el moment en què esdevé conscient que la seva biblioteca i els manuscrits d'algunes obres seves s'han perdut sota les bombes aliades.

Klemperer formava part d'aquella burgesia jueva d'Alemanya que, dia rere dia, era empesa a deixar de tenir motius per sentir-se alemanya i pensar-se com a ciutadans d'Alemanya, però que tanmateix hi perseverava. A més a més, Klemperer s'havia llicenciat en Filologia Romànica el 1902 i, tot i que va començar una tesi doctoral en Filologia Germànica, sota la influència de Karl Vossler, finalment va dedicar-se a la romanística.

El 1912 va assistir a una conferència de l'autor de *Llengua i cultura de França. Història del francès literari dels seus orígens als nostres dies*, conferència en què desenvolupava precisament un capítol d'aquest llibre, en què estava treballant aquells dies. Klemperer va quedar fascinat pel discurs del fundador de l'estilística, especialment per una hipòtesi concreta: la possibilitat d'estudiar Montesquieu no com a filòsof o polític, sinó com a poeta. Aquest va ser l'origen de la seva tesi d'habilitació sobre Montesquieu: «*L'Esprit des Lois*» als *Kunstwerk. Montesquieu* ('*L'Esprit des Lois* com a obra d'art. Montesquieu'), que enllestí i publicà els anys 1914-1915 a Heidelberg. Era la primera tesi que es presentava a Alemanya sobre el pensament il·lustrat francès i no cal dir que

4 KLEMPERER, Victor: *Quiero dar testimonio hasta el final: Diarios 1942-1945*. Barcelona: Galaxia Gutenberg, vol. 2, 2003, p. 675-687. Títol orig.: *Ich will Zeugnis ablegen bis zum letzten. Tagebücher 1933-1945*.

l'ambient no era el més favorable, poc abans de l'esclat de la Primera Guerra Mundial. Aquell treball era l'inici d'un triangle conceptual fonamental en tota la seva obra: liberalisme polític, literatura francesa del segle XVIII i filologia idealista.

Klemperer va exercir com a professor de llengües romàniques a l'Escola Superior Tècnica de Dresden, fins que en aplicació de la legislació antisemita va ser apartat de la seva càtedra l'abril del 1935; pocs dies abans de concretar-se el seu retir forçós, en anar a impartir classe, s'havia trobat l'aula buida. O, més aviat, buidada. A banda de la qüestió jueva, no era gens fàcil dedicar-se a la filologia romànica a Alemanya en aquells anys, i especialment a la literatura francesa: la llengua de l'enemic, la llengua de les guerres napoleòniques, la llengua de Versalles i, després del 1919, la d'Estrasburg. Fins i tot abans de l'ascens del nazisme, la poca traça amb què les potències victorioses de la Guerra havien arranjat la postguerra a Alemanya feia molt difícil qualsevol relació francoalemanya, encara que fos merament erudita.

També cal assenyalar que, a més a més, els filòlegs alemanys són molt diferents del que entenem per filòlegs romanistes en el nostre context. No es tractava pas d'un cos docent i investigador dedicat a l'estudi del passat medieval i la literatura del tronc comú sorgit del llatí, sinó que, alhora, aquests estudiosos es dedicaven a la reflexió teòrica que consideren inherent a la filologia, inconcebible per a ells sense una meditació sobre la perspectiva històrica, i s'interrogaven de manera permanent sobre la idea d'Europa, que el llegat clàssic inicia però no esgota. No es desentenien de la literatura moderna i contemporània de tots els països i llengües de la Romània. Alguns dels grans romanistes d'aquella època aporten també algunes de les reflexions més lúcides sobre teoria de la literatura, filosofia del llenguatge i història de la literatura, tot plegat com a textures indelebles de la filologia mateixa. I no només s'ocupen de la literatura medieval, sinó fins i tot de la contemporània, que creuen constantment amb la medieval en una reflexió conjunta sobre la continuïtat i les ruptures de la tradició. Només cal ponderar les seves biblio-

grafies per ser conscient del significat de l'aportació conjunta que van fer als estudis literaris, complementada amb la feina de germanistes heterodoxos com el germanosuí Fritz Strich —el gran estudiós de la *Weltliteratur*, que explicita el vincle entre aquesta idea goetheana i la literatura comparada—. El seu gran llibre *Goethe und Weltliteratur* no es va poder publicar fins el 1945, a Berna. Strich va ser objecte d'un sincer i intel·ligent homenatge d'Erich Auerbach el 1952: el cèlebre article «Philologie der Weltliteratur».⁵ Per altra banda, cal remarcar que, en un sentit o un altre, molts d'aquests comparatistes tenen una implicació permanent en la vida pública del seu país.

UN ROMANISTA D'ESQUERRES EN PLENA REVOLUCIÓ CONSERVADORA FILOLÒGICA

El panorama acadèmic de l'Alemanya d'entreguerres és força complicat, i les facultats de lletres són un sismògraf de totes les ideologies en pugna. En el cas dels romanistes, mentre que Curtius representa una posició moderada però indubtable dins la revolució conservadora, Klemperer es manté sempre ideològicament a l'esquerra, tot i que amb alguns dubtes propis del seu pensament, en el fons, liberal:

El formulari per a la meua afiliació al KPD està a sobre del meu escriptori. Soc un covard si no m'hi afilio (això és el que pensa Seidemann); però soc un covard si m'hi afilio? Només tinc motius egoistes per afiliar-me? No! Perquè si he de militar al partit serà com un mal menor; si més no ara mateix. Només ell està pressionant veritablement per una desnazificació radical. Però instauen noves manques de llibertat en substitució de les velles. De moment, això és inevitable. Però potser estic optant personalment pel

5 AUERBACH, Erich: «Filologia de la Weltliteratur», trad. cat. de Carolina Moreno Tena, *L'Espill*, n. 21, 2005, p. 117-126. Títol orig.: «Philologie der Weltliteratur», *Weltliteratur. Festgaben für Fritz Strich*, Berna: Francke Verlag, 1952.

cavall equivocat? Em resulta incompreensible tot això que diuen aquests dies: ja n'hi ha prou de partits! Ja ens van cremar. Ja n'hi ha prou. [...] Ara bé, cal que deixi les coses clares. [...] En realitat he decidit afiliar-me. Però tot plegat és ridícul. Camarada K! Camarada de qui!?⁶

És clar que això ho escrivia en un moment molt complicat, tot just acabada la guerra i amb les tropes soviètiques ocupant una part important d'Alemanya. Però, al cap d'uns anys d'haver-se constituït la República Democràtica Alemanya —és a dir, l'Alemanya soviètica—, el gener del 1953 escriu: «soc un alemany i un comunista, i res més».⁷ Malauradament, o afortunadament, no és possible saber què hauria pensat de la construcció del mur de Berlín i de la impermeabilitat mortal que també dividia Europa.

La romanística alemanya de la primera meitat del segle xx és una part molt important de la literatura comparada europea i cal advertir que és força diferent de la seva matriu metodològica i historicista francesa; romanista, a l'Alemanya del segle xx, significa comparatista, com ja va ser advertit en una edició anterior d'escrits de Victor Klemperer:⁸ el terme inclou —i no precisament en segon pla— tant la intervenció intel·lectual explícita com la reflexió sobre la literatura contemporània, i no merament l'estudi del llegat medieval compartit per les llengües romàniques: Erich Auerbach escriu sobre el Dant i Montaigne, però

6 KLEMPERER, Victor: *The lesser Evil. The Diaries of Victor Klemperer 1945-1959*, trad. a l'anglès de Martin Chalmers, Londres: Weidenfeld & Nicolson, 2003, p. 72. Títol orig.: *So sitze ich denn zwischen allen Stühlen. Tagebücher 1945-1959*.

7 KLEMPERER, Victor: *The lesser Evil. The Diaries of Victor Klemperer 1945-1959*, p. 407.

8 KLEMPERER, Victor: *Assaigs*, introducció d'Antoni Martí Monterde, trad. cat. de Marc Jiménez, València: PUV, 2008.

també sobre Marcel Proust, Charles Baudelaire i Virgina Woolf; Ernst Robert Curtius escriu sobre Virgili, però també sobre Goethe, Balzac, T. S. Eliot, Jorge Guillén, Proust; Hugo Friedrich escriu sobre l'humanisme occidental, però també sobre poesia moderna des d'un punt de vista teòric, i Leo Spitzer escriu sobre lingüística i història, sobre Cervantes, i també sobre Pedro Salinas i, un cop més, Proust; Karl Vossler, sobre Jean Racine, Leopardi, Lope de Vega i, evidentment, sobre filosofia del llenguatge. D'aquesta qüestió en són plenament conscients tots ells, en el període d'entreguerres, gairebé sense excepcions, a diferència del que sol passar en el camp filològic d'altres països. De fet, en la seva primera dècada de treballs, Ernst Robert Curtius, per exemple, pràcticament no s'ocupa del medievalisme; i fins i tot quan expressa la seva satisfacció per aquesta redifinició de la filologia, però sense obviar-ne les limitacions gairebé ineludibles, Curtius no dubta a afirmar que:

El filòleg modern busca i troba el contacte amb la vida, o amb el que és anomenat amb aquest nom. S'abraona sobre la literatura contemporània, fins i tot gosa encarar-se a les qüestions del procés econòmic i de l'organització de l'Estat, tot i que no ha pogut demostrar de manera convincent que pugui aportar a aquestes matèries, fins ara reservades a les ciències polítiques i socials, nous coneixements específics.⁹

Tot i així, resulta evident que, dins la romanística alemanya, la posició de Curtius no té res a veure amb la del mateix Klemperer,¹⁰

9 CURTIUS, Ernst Robert: «Zur Psychologie der deutsch-französischen Verständigung» («Sobre la psicologia de l'entesa francoalemanya»), *Die Neue Rundschau*, vol. 1, gener del 1928, p. 68; E. R. CURTIUS: *Crisi de l'humanisme. Assaigs, 1907-1932*, ed. i intr. d'Antoni Martí Monterde, trad. cat. de Marc Jiménez, Girona: Edicions de la Ela Geminada, 2011, p. 247.

10 Pel seu interès, incloem en apèndix les ressenyes que Klemperer va publicar en el seu moment sobre els llibres de temàtica francesa de Curtius, amb traducció també de Marc Jiménez.

en un esfereïdor exili interior, ni amb la de Leo Spitzer o Erich Auerbach, efectivament exiliats, a Istambul i després als Estats Units; per no parlar del final tràgic d'altres romanistes menys coneguts: Wilhelm Friedmann —que havia parat atenció a la literatura francesa moderna abans que Curtius—, exiliat a França, acabà suïcidant-se durant els interrogatoris de la Gestapo el 1942; Werner Krauss, el gran defensor —amb Klemperer— del pensament il·lustrat a l'Alemanya d'aquells anys, resistent heroic, va ser condemnat a mort; Elise Richter va ser morta a Theresienstadt el 1943; desenes de romanistes, amb anomenada o sense, van ser depurats, represaliats, perseguits, assassinats.¹¹ A partir del 1932, des de la publicació del seu recull d'articles *Deutscher Geist in Gefahr* ('L'esperit alemany en perill'), el gran romanista de Than troba una mena de recer —o amagatall— en l'edat mitjana i adopta una posició que com a mínim cal qualificar d'acomodatícia, pròpia, en molts sentits, de la revolució conservadora: el seu argument bàsic era preferir l'ordre, el nazisme, al desordre, és a dir, als bolxevics.¹² Però, malgrat que no va ser apartat de la tasca universitària —només va patir certes incomoditats, com ara haver d'estar sempre envoltat de becaris de les joventuts hitlerianes—, tampoc no s'ha de confondre la seva trajectòria amb la d'Hugo Friedrich —catedràtic a Friburg el 1937 i a Berlín el juliol del 1942— o la de Karl Vossler —professor i rector de la Universitat de Munic durant els anys trenta i quaranta i, a la fi, col·laborador de diverses publicacions de tall feixista—, qui precisament en aquelles mateixes dates imparteix

11 Vegeu JURT, Joseph: «La Romanistique allemande sous le Troisième Reich: attentistes, résistants, émigrés», *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, vol. 86, n. 1, 1991, p. 125-128. HAUSMANN, Frank-Rutger: «Ernst Robert Curtius et Leo Spitzer: deux romanistes face à la prise de pouvoir par les nationaux-socialistes», a MANFRED BOCK, Hans; MEYER-KALKUS, Reinhart; TREBITSCH, Michel (dir.): *Entre Locarno et Vichy. Les relations culturelles franco-allemandes dans les années 1930*, 2 vols., París: CNRS, vol. 1, 1993, p. 342-361.

12 Vegeu CURTIUS, Ernst Robert: *L'Esperit alemany en perill*, ed. i intr. d'Antoni Martí Monterde, trad. cat. de Marc Jiménez, València: Publicacions de la Universitat de València, 2015. Títol orig.: *Deutscher Geist in Gefahr* (1932).

a Catalunya diverses conferències commemoratives del centenari de la mort de Goethe.¹³ Les tensions entre tots ells en el camp acadèmic i intel·lectual alemany i en el marc europeu, des del punt de vista d'una història comparada dels intel·lectuals, contenen, xifrades, moltes de les reflexions possibles sobre l'Alemanya i l'Europa d'aquells anys, i resulta evident que aquestes reflexions han de partir necessàriament del sever però just dictamen de Leo Spitzer, qui descrivia el context d'«esgotament intel·lectual» en el seu camp d'estudi i advertia sobre la fi «d'una tradició romanística única per a tots els països, [...] una comunitat romanitzant francoalemanya a la qual s'havia sumat l'escola italiana». Ras i curt: «Aquesta bella unitat del món romanitzant, aquest uníson dels savis de tots els països *s'ha acabat*, i em temo que no tornarem a veure mai més aquests *tempi passati* d'unitat i harmonia». Ara bé, tal com Spitzer assenyala —recolzant-se en un llibre de Pierre Viénot, *Incertitudes allemandes*, al qual *L'esperit alemany en perill* donava rèplica, segons el mateix Curtius—, l'explicació principal d'aquest procés, que ha tingut múltiples interpretacions, no és altra que el fet que «Alemanya ha abandonat el concert cosmopolita de la ciència i ha substituït la tranquil·litat i la seguretat científica d'antany per una incertesa, la *seva* incertesa alemanya».¹⁴ *L'esperit alemany en perill* era

13 El dia 3 d'abril, al Saló del Consell de Cent de Barcelona; el dia 4, a Girona; el 6, a Lleida. Vossler imparteix aquestes conferències en qualitat de delegat de les universitats alemanyes i en representació del Govern alemany. Vegeu MEDINA, Jaume: «Karl Vossler i Catalunya», a *Estudis sobre Carles Riba*, Barcelona: PAM, 2000, p. 153-202. El dia 2 d'abril, *La Veu de Catalunya* el saludava afirmant: «Ningú més indicat que Vossler per inaugurar les solemnitats que la nostra terra dedicarà a la memòria de Goethe» (rec. en apèndix, a *ibid.*, p. 201), potser sense adonar-se del tort infligit a la figura de Curtius, tot i que no es pot descartar que fos intencionat, per influència de Carles Riba, que en faria la presentació, i qui en el seu moment havia preferit formar-se a Munic i no a Bonn (vegeu *ibid.*, p. 154); és a dir, esdevenir deixeble de Vossler, i no de Curtius.

14 SPITZER, Leo: «L'État actuel des études romanes en Allemagne», *Revue d'Allemagne*, n. 6, 1932, p. 574. Tot i resultar pertinent, no s'ha inclòs aquest

un dels llibres en què se sustentava tal afirmació. L'època daurada de la romanística alemanya com a literatura comparada s'enclaminava a la seva fractura, i els seus millors representants van haver de refundar-la a l'exili, primer a Istambul, més tard als Estats Units, en un fenomen de descapitalització intel·lectual d'aquesta part d'Europa que després va completar-se amb figures com Roman Jakobson, Theodor Adorno, Max Horkheimer i, més endavant, René Wellek o Sándor Márai, en aquests casos fugint del domini soviètic; als quals cal sumar més tard teòrics de la literatura com Tzvetan Todorov o Julia Kristeva, que es van exiliar a França.

Tal com explica el mateix Klemperer en una ressenya sobre *Mimesis*, d'Auerbach, aquest erudit a l'exili va poder assolir una major llibertat espiritual i aquesta obra extraordinària aporta una absoluta novetat metodològica precisament per la situació excepcional en què va ser escrita: «aquesta novetat, que trenca l'estretor de l'especialitat i que beneficia l'especialitat, és obra de l'exili».¹⁵ Més encara:

Filologia a l'exili! En les darreres dècades, entre els especialistes de la història de la literatura ha estat gairebé obligat infravalorar Zola per comparació als seus predecessors, considerats els artistes més subtils. Auerbach, per contra, assenyala que, quan pintaven la misèria de la vida quotidiana i de les classes socials més baixes, a aquests darrers autors els movia únicament l'ambició artística d'enriquir l'àmbit i els instruments de la literatura, mentre que Zola és el primer a posar els mitjans artístics acabats d'adquirir al servei d'una voluntat poètica nova. [...] Em pregunto si Auerbach

text —generós i irònic alhora amb Curtius—, ni que fos fragmentat, en l'apèndix, perquè serà recollit en una propera antologia d'escrits de Spitzer.

15 KLEMPERER, VICTOR: «Filologia a l'exili», *Assaigs, op. cit.*, p. 143. Sobre la importància de l'exili en la trajectòria d'Eric Auerbach, vegeu: APTER, Emily: «Global *Translatio*: The "Invention" of Comparative Literature, Istambul, 1933», *Critical Inquiry*, n. 29, 2003; KONUK, Kader: *East West Mimesis: Auerbach in Turkey*, Stanford: Stanford University Press, 2010; SAID, Edward: *Humanism and Democratic Criticism*, Columbia: Columbia UP, 2004.

hauria arribat mai a aquesta conclusió sense haver sortit del cercle confortable dels especialistes en filologia estètica.¹⁶

És a dir, Klemperer detecta en l'obra d'exili d'Auerbach una solidaritat cordial amb l'objecte social que la distància filològica convencional no sol aportar. La qual cosa, necessàriament, implicava una solidaritat de Klemperer envers Auerbach que és impen-sable en el cas de Curtius.

Certament, les tensions ja es podien notar fins i tot en simples ressenyes, com la que Klemperer dedica a Ernst Robert Curtius el 1928:

I ara el nostre autor es disposa a anunciar «la nova França... la França real, eterna» en cinc estudis monogràfics i dues recapitulacions, la introducció i el capítol 7, «Zum Bilde Frankreichs» ['Sobre la imatge de França']. Una expressió més sobria que «anunciar» no seria adequada, ja que Curtius es creu ben bé un profeta. I és obvi que ha considerat que no és digne d'un profeta parlar d'una manera clara i simple, com la ciència ha de parlar, i com ho ha de fer especialment quan tracta d'il·luminar un objecte obscur. En canvi, Curtius s'esforça a cultivar, per dir-ho d'una manera dura però clara, l'estil amanerat d'una facció literària moderna, un estil gastat per l'ús que alguns n'han fet durant alguns anys.¹⁷

La filologia romànica a Alemanya havia estat la manera com, al segle XIX, la potència acadèmica prussiana va mirar de treure la centralitat a la civilització francesa en la idea de cultura europea; diluïda en el conjunt de llengües germanes derivades del llatí, devia semblar menys perillosa com a llengua pretesament universal. Ja havia fet algun moviment en aquest sentit el mateix Goethe, en el context de les seves reflexions sobre la dimensió

¹⁶ *Idem*, p. 151.

¹⁷ KLEMPERER, Victor: Ressenya d'E. R. Curtius, *Die literarischen Wegbereiter des neuen Frankreich*, Potsdam: Gustav Kiepenheuer, 1918; trad. de Marc Jiménez Buzzi recollida en l'apèndix d'aquest llibre.

nacional de la *Weltliteratur*. Els anys posteriors al tractat de Versalles torna a repetir-se la mateixa operació de reticència anti-francesa —fins i tot en el cas de Curtius—. De tota manera i precisament gràcies a totes aquestes tensions, durant el segle xx la filologia romànica és la forma que va prendre la literatura comparada en el context germànic, especialment després que Julius Petersen, en un duríssim article publicat el 1928, gairebé en desaconsellés la pràctica per tractar-se d'una metodologia essencialment francesa, però que en el fons era una tergiversació de la filologia alemanya i dels seus primers comparatistes:

Avui, sentim el positivisme com un dogma mecànic, estrany i oposat a la interioritat de l'esperit alemany, però oblidem fins a quin punt Taine va estar influït per Hegel; ja gairebé no ens donem per alludits quan avui es desacredita la dèria pels temes i arguments de la història de la literatura comparada com una aberració precisament de la ciència alemanya.¹⁸

Es tractava, doncs, d'una importació estrangera oposada a l'esperit alemany i que, en canvi, esdevenia fonamental per al domini simbòlic de la civilització francesa, a través de la metodologia comparatista positivista. Per a Petersen:

La *Revue de la Littérature Comparée*, editada per Baldensperger i Hazard, es distingeix del contingut de les desaparegudes revistes alemanyes pel fet que la història dels temes i arguments hi és relegada a un segon terme,¹⁹ enfront dels estudis sobre les relacions intel·lectuals entre els diversos països, sobre les influències recíproques de les seves literatures, concretament sobre la recepció i la

18 PETERSEN, Julius: «Història de la literatura nacional o comparada». Conferència pronunciada a la segona sessió general del 56è Congrés de Filòlegs Alemanys a l'aula de la Universitat de Göttingen el 29 de setembre de 1927; *Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte*, vol. 6 (1928); trad. cat. de Marc Jiménez Buzzi, *L'Espill*, n. 41, 2012, p. 81-82.

19 La justificació d'això es troba en una explicació *pro domo* del sisè any (1926), p. 141. (Nota de Petersen.)